

Лях Т. Л. Мотивація до волонтерської діяльності

У статті ми розглянули основні значення понять «мотив», «мотивація», проаналізували теорії мотивації до волонтерської діяльності, проаналізували досвід Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» у здійсненні мотивування волонтерів, наддали рекомендації координатору діяльності волонтерських груп щодо мотивування волонтерів до здійснення подальшої діяльності.

Ключові слова: волонтер, мотив, мотивація, потреба.

Лях Т. Л. Мотивация к волонтерской деятельности

В статье мы рассмотрели основные значения понятий „мотив”, «мотивация», проанализировали теории мотивации к волонтерской деятельности, проанализировали опыт Всеукраинского общественного центра «Волонтер» в осуществлении мотивирования волонтеров, представили рекомендации координатору деятельности волонтерских групп по мотивированию волонтеров к осуществлению дальнейшей деятельности.

Ключевые слова: волонтер, мотив, мотивация, потребность.

Lyakh T. L. Motivation for volunteering

In article we have considered major importances of a concept «motive», «motivation», analyzed the theory of motivation to volunteer activities, and analyzed the experience of Ukrainian Community Center «Volunteer» in the implementation of motivating volunteers, made recommendations coordinator of the volunteer groups to motivate volunteers to further activities.

Key words: volunteer, motive, motivation, need.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 378.011.3:355.58-051

А. О. Майборода

**АКМЕОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ
ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Одним із основних завдань сучасних вищих навчальних закладів є підготовка майбутніх фахівців до успішної професійної діяльності. Особливе місце у розв’язанні таких завдань належить вищим навчальним закладам, які покликані навчати та виховувати курсантів, здатних до ефективного здійснення професійної діяльності у складних і небезпечних для життя людини умовах, досягати високих успіхів у діяльності, не лише ліквідувати, а й успішно запобігати надзвичайні ситуації.

Значною мірою це стосується формування акмеологічних цінностей, знань, умінь у процесі професійної підготовки фахівців.

Ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань зарубіжних і вітчизняних учених засвідчує необхідність сучасних наукових розробок із проблеми формування акмеологічної компетентності майбутніх спеціалістів у процесі їх професійної освіти. Актуальність вивчення такої проблеми посилюється наявністю низки суперечностей, які мають місце в теорії і практиці педагогіки, а саме: між вимогами, що висуваються до фахівця оперативно-рятувальної служби цивільного захисту (далі ОРС ЦЗ), та існуючою системою його професійної підготовки у вищому навчальному закладі; між накопиченим досвідом акмеологічної підготовки майбутніх фахівців і відсутністю цілеспрямованої організації акмеологічної підготовки; між потребою суспільства у сформованості акмеологічної компетентності фахівця ОРС ЦЗ та відсутністю теоретико-методичного забезпечення її формування у курсантів вищих закладів освіти, що готують їх до служби у підрозділах системи МНС.

Аналіз актуальних досліджень зумовлює необхідність звертання до наукового доробку відомих науковців (А. Алексюк, С. Гончаренко, В. Лозова, О. Романовський, С. Сисоєва та ін.), які розробили теорію та практику сучасної професійної освіти. У контексті компетентнісного підходу до освіти особистості досліджувана тема представлена в працях І. Зимньої, Е. Зеєра, Н. Кузьміної, А. Маркової, Н. Хомського, О. Хуторського. Сучасний стан теорії підготовки фахівців пожежної безпеки та цивільного захисту знаходимо в дослідженнях М. Коваля, М. Козяра, В. Куликова та інших. Обґрунтування проблем підготовки майбутніх фахівців у системі вищої професійної освіти з позицій акмеологічного підходу представлено в творчому доробку С. Волкової, С. Кандибовича, В. Соф'їної, А. Субачової, Л. Рибалки, О. Францева та ін.

Метою дослідження є аналіз сутності поняття акмеологічна компетентність і уточнення поняття акмеологічна компетентність майбутніх фахівців ОРС ЦЗ.

Для вирішення поставленої мети нами було проведено пілотажне дослідження, в якому брали участь 305 курсантів перших і других курсів Академії пожежної безпеки. За допомогою опитувань (анкетування, бесіди, спостереження) було виявлено, що акмеологічна освіта майбутніх фахівців ОРС ЦЗ здійснюється фрагментарно, без належного теоретичного обґрунтування й науково-методичного та технологічного забезпечення. Лише 23% з опитаних курсантів має певну обізнаність щодо сутності професійної компетентності; переважна більшість опитаних (77%) не усвідомлює необхідність формування акмеологічної компетентності оскільки не розуміє сутності поняття «акме»; 67% з опитаних (25) викладачів не готові до використання акмеологічних технологій у навчально-виховному процесі з курсантами, не володіють акмецільовими програмами досягнень вершин професійної діяльності.

У рамках поставленої мети варто розглянути сутність понять «компетентність», «професійна компетентність», «професійна компетентність фахівця ОРС ЦЗ».

У словнику іноземних слів (1986 р.) «компетентність» означає – 1) володіння компетенцією; 2) володіння знаннями, що дозволяють мати судження про що-небудь. «Компетентний» від лат. *competens* (*competentis*) відповідний; здатний – 1) той, що володіє компетенцією; 2) той, що знає, обізнаний у певній галузі. «Компетенція» від лат. *competentia* приналежність по праву – 1) коло повноважень, певного органу, або повноваженої особи; 2) коло питань, у яких ця особа обізнана та має досвід.

Історичні аспекти досліджуваної проблеми пов'язані з поняттям компетентнісно-орієнтованої освіти (*competens – based education – CBE*), що було сформульовано у 70-х рр. ХХ століття в США.

Одним із перших серед вітчизняних дослідників розглядав поняття компетентність у контексті теорії мови М. Хомський. Він зазначав, що «компетенція» – це знання мови, а «компетентність» її застосування. На думку Ю. Татур, «компетентність» з філософської точки зору – результат освіти (освіченості). Як бачимо, компетентність є реалізованою освіченістю. Ці дві дефініції пов'язані між собою, як філософські категорії можливості (освіченість) і реальності (компетентність).

І. Зимня визначає компетенції як деякі внутрішні; потенційні, приховані, психологічні новоутворення (знання, уміння, програми, дії, системи цінностей і відносин), які проявляються в компетентностях людини, як актуальних, діяльнісних проявах. «Компетентність» базується на знаннях людини [4].

О. Хуторський трактує компетенцію як сукупність взаємозалежних якостей особистості (знання, уміння, навички, способи діяльності) необхідних для якісної діяльності; компетентність – володіння людиною відповідною компетенцією, що включає її особистісне відношення до неї і предмета діяльності [8].

Е. Зеєр підходить до розуміння поняття «компетентність», як до змістовних узагальнень у формі теоретичних і емпіричних понять, принципів, смислоутворюючих положень. «Компетенції», визначаються дослідником як узагальнені способи дій, що забезпечують продуктивне виконання професійної діяльності, як здібності людини реалізовувати свою компетентність.

Аналізуючи поняття «компетентність» і «компетенція» варто звернутися до змісту міжнародних документів країн-учасниць інтеграційних процесів в європейській освіті (п. 2.2.), де Радою Європи було визначено компетенції (*key competencies*), необхідних для успішної роботи і подальшої освіти: «навчання; дослідження; мислення; узагальнення; взаємодія; уміння довести справу до кінця; уміння приймати на себе відповідальність» [9].

У європейській практиці професійної освіти розрізняють чотири групи компетенцій в основі кожної з них – такі показники: «академічні

здібності»; «засвоєння людиною стандартних процедур і операцій»; «мотивації і стратегії, що використовуються для досягнення цілей»; відповідність вимогам, які пред'являються при «наймі на роботу».

Аналіз існуючих класифікацій ключових компетенцій фахівця дає можливість представити деякі з них. Так, І. Зимня виділила такі основні компетенції (особистості як суб'єкта діяльності та спілкування; соціальної взаємодії; соціальної мобільності; діяльності). Е. Зеєр визначив: соціальні, пізнавальні, операціональні, спеціальні компетенції. О. Хуторський запропонував ключові освітні компетенції, що дозволяють людині оволодіти соціальним досвідом: ціннісно-сміслові; загально-культурні; навчально-пізнавальні; інформаційні і комунікативні; соціально-трудова; особистісного самовдосконалення.

Проведене нами опитування щодо виявлення ключових компетенцій яке проводилося серед студентів вищих навчальних закладів дало змогу назвати «необхідні компетенції сучасного фахівця»: мобільність, адаптивність, уміння орієнтуватися в мінливих умовах, володіння комп'ютером, наявність універсальних знань, знання іноземної мови, уміння працювати в колективі, уміння аналізувати, користуватися значним обсягом інформації.

Продовжуючи аналіз поняття «компетентність» варто зазначити, що воно широко розглядається в кінці ХХ століття (Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровська). Під компетентністю дослідники (А. Белкін, І. Зимня, О. Хуторський) розуміють володіння людиною певними компететціями, що включають її особистісне ставлення до предмету діяльності; сукупність взаємопов'язаних якостей особистості, знань, умінь, навичок, способів діяльності, необхідних для якісного її виконання; (А. Акімова, В. Безрукова, М. Бершадський, В. Кальней та ін.) – як сукупність знань, умінь, навичок, засвоєних суб'єктом у процесі навчання; А. Белкін, К. Альбуханова, Л. Лаптева, Т. Леонтєва, З. Равкін) як високий рівень спеціальної й загальнокультурної підготовки, широку професійну і загальну ерудицію, що забезпечує конкурентоздатність фахівця на ринку праці; (С. Бондар, А. Маркова, Н. Муранова, І. Родигіна) – як якість, властивість людини, що забезпечує її спроможність до виконання певної діяльності.

Особлива увага приділяється розгляду понять «професійна компетентність». Н. Кузьміна досліджуючи професійну компетентність учителя виділяє п'ять видів компетентності: спеціальна; професійна (в галузі дисципліни, що викладається); методична (способи формування знань, умінь); соціально-психологічна (в галузі процесів спілкування); диференційно-психологічна (в галузі мотивів і здібностей учнів); аутопсихологічна (в галузі достоїнств і недоліків власної діяльності) [10].

А. Маркова виділяє групи професійної компетентності: компетентність у професійній діяльності: спеціальна (знання своєї справи); технологічна, суб'єктна, професійно-логічна (обізнаність у світі професій), правова, економічна та ін.; компетентність у професійному спілкуванні: комунікативна, соціально-перцептивна, диференційно-психологічна,

діагностична (здатність до вивчення іншої людини), етична, емпатійна, міжкультурна, соціокультурна, конфліктна та ін.; компетентність з розвитку особистості: психологічна, ауто психологічна, культурна, рефлексивна.

Вона також запропонувала свій варіант структури професійної компетентності, що включає: спеціальну, або діяльнісну, яка передбачає володіння професійною діяльністю на високому рівні; соціальну, або ж діяльнісну, що потребує володіння способами сумісної діяльності; особистісну (володіння способами самовираження та саморозвитку); індивідуальну (володіння прийомами самореалізації, саморозвитку індивідуальності у межах професії, здатність до творчого виявлення своєї особистості).

А. Деркач визначає професійну компетентність як головний компонент підсистеми професіоналізму діяльності (система знань, що дозволяє здійснити професійну діяльність із високою продуктивністю). Він виділяє такі характеристики професійної компетентності: обізнаність про елементи соціального досвіду, готовність до самоосвіти, відповідність засвоєних знань практиці професійної діяльності [3].

М. Киргинцев і С. Нечаєв виділяють комунікативну, інтелектуальну, спеціальну компетентність як складові професійної компетентності, зауважуючи, що різні види професійної діяльності можуть потребувати включення інших компонентів.

Успішність здійснення професійної діяльності вимагає від майбутнього фахівця ОРС ЦЗ розвитку професійної компетентності. Під професійною компетентністю розуміємо інтегративну характеристику особистості, готовність і здатність людини ефективно вирішувати завдання, які виникають перед нею у процесі професійної діяльності [2]; під формуванням професійної компетентності – закономірну і цілеспрямовану зміну ставлення курсантів до розуміння особистісних можливостей і використання їх у процесі професійної діяльності. Виділяють такі види компетентності майбутнього фахівця: спеціальна (володіння професійною діяльністю, здатність проектувати, подальший професійний розвиток), соціальна (відповідальність за результати своєї праці, високий рівень взаємодії і спілкування), індивідуальна (володіння прийомами самореалізації і розвитку індивідуальності в рамках професії). Загальна структура професійної компетентності представлена такими основними компонентами як: гностичний, або когнітивний, регулятивний, рефлексивно-статусний, нормативний, комунікативний [4]. Рівень професійної компетентності залежить від особистісних якостей суб'єкта діяльності, інтелектуальної активності, здатностей, пізнавальних потреб, мотивацій, професійних і особистісних досягнень, акмеологічної спрямованості та позиції.

А. Субачова, розглядає «професійну компетентність інженера пожежної безпеки як інтегративну якість особистості, засновану на сукупності професійних інженерних знань, практичних умінь і навичок у сфері аналізу і прогнозування пожеж, досвіду діяльності, важливих

особистісних якостей і загальнокультурних компетенцій, що свідчать про готовність особистості до самостійної трудової діяльності, здатності приймати вірні рішення і на практиці вирішувати численні професійні завдання, пов'язані з інженерно-рятувальною діяльністю» [6].

З позиції акмеологічного підходу (Н. Кузьміна, А. Деркач, В. Зазикін і ін.), компетентність визначається як сукупність акмеологічних знань про шляхи, принципи та закономірності прогресивного розвитку зрілої особистості та її професіоналізму. В обґрунтованні поняття «акмеологічна компетентність» з позиції цього підходу виділяють такі характеристики як: мотивація і здатність включатися в діяльність більш високого рівня, проявляти ініціативу, відповідальність; готовність включатися в суб'єктивно-значимі дії, прагнути впливати на процеси своєї життєдіяльності; готовність і здатність сприяти атмосфері, підтримки та заохочення тих, хто вдається до нововведень, або шукає більш ефективні способи роботи; адекватно сприймати себе в професійній діяльності.

Т. Крюкова, вивчаючи професійну компетентність керівників муніципальної служби виокремила низку структурно-функціональних компонентів: спеціальний компонент (професійно-управлінська і професійно-кваліфікаційна компетентність); соціальний компонент (соціально-психологічна та комунікативна компетентність); індивідуально-особистісний компонент (акмеологічна та рефлексивна компетентність).

Структура професійної компетентності в концептуальній моделі, яку розроблено О. Маховою та групою колег, містить акмеологічні елементи: соціальна ситуація розвитку, потреби, мотиви, мету, конгруентність, самоактуалізацію; такі ознаки як: відповідальність, ініціативність, самостійність; внутрішня ціннісна визначеність, задоволеність і передбачення наслідків.

В. Соф'їна в структуру професійної компетентності включає: диференційно-психологічну компетентність, акмеологічну компетентність, соціально-психологічну компетентність, ауто-психологічну компетентність, управлінську компетентність, спеціальну компетентність, інформаційно-технологічну компетентність. Акмеологічна компетентність визначається нею як знання критеріїв і факторів руху до вершин професіоналізму та створення акмецільових програм досягнення вершин професійної діяльності. Дослідниця також зазначає, що запропонована структура професійної компетентності залишається відкритою і може включати додаткові компоненти та елементи.

На підставі узагальнення різних підходів до розуміння сутності поняття професійної компетентності варто розглядати її як результат оволодіння людиною певними компетентностями, серед яких важливе місце належить акмеологічній компетентності.

На основі акмеологічного підходу визначено, що акмеологічна компетентність є проявом інтегрованої здатності зрілої особистості будувати свій професійний розвиток із постійним ускладненням завдань,

найбільш повно реалізуючи знання. Вона представлена знаннями про закономірності досягнень високих рівнів професійних і особистих досягнень, психологічних якостей особистості, що досягла вершини у своєму розвитку; умінь розрізняти об'єктивні і суб'єктивні фактори, що сприяють досягненням, здатності планувати свій професійний розвиток, уміти його реалізовувати [4]. Розвиток акмеологічної компетенції здійснюється в процесі професійної підготовки.

Отже, акмеологічна компетентність курсантів, як інтегрована характеристика особистості, що відображає готовність і здатність набувати, використовувати і вдосконалювати акмеологічні знання, вміння, навички, способи навчально-пізнавальної, творчої діяльності для ефективного вирішення складних завдань і не передбачуваних ситуацій, які виникають у професійній діяльності. Важливим для нашого дослідження є необхідність визначити структурні складові акмеологічної компетентності. Так, С. Макаров у структурі акмеологічної компетентності кадрів управління виділяє: когнітивний компонент (система знань в галузі самовдосконалення, самоактуалізації, самореалізації в різних сферах життєдіяльності; операціональний компонент складає уміння і навички самопізнання та саморегуляції); мотиваційно-особистісний компонент (дає акме мотивацію, акмеологічні здібності і готовність до саморозвитку) [5]. Показниками акмеологічної компетентності також вважаються компетенції і особистісні якості людини такі як: сміливість, витривалість, чесність, працездатність, подолання труднощів, стриманість, оптимізм, впевненість в собі, ініціативність, ентузіазм у роботі.

Структура акмеологічної компетентності майбутніх фахівців ОРС ЦЗ синтезує наступні компоненти. *1. Мотиваційно-особистісний компонент* передбачає діагностику курсантами розвиненості професійної і акмеологічної спрямованості; потребу в досягненні неординарних результатів, прагнення підвищити посаду, ступінь, звання; підвищувати рівень розвиненості ціннісних орієнтацій, професійної майстерності, потребу в доброзичливій увазі до своїх успіхів з боку інших, потреба в самоповазі; сформованості сукупності професійно й особистісних якостей (відповідальність, врівноваженість, вимогливість, впевненість, оптимізм, орієнтація на прогресивний розвиток; сформованість акме мотивів, акме цінностей та прагнень детермінуючих активність особистості. *2. Когнітивний компонент* включає сформованість системи теоретичних загально-технічних, спеціальних, акмеологічних знань, акмеологічних умінь, навичок. *3. Операціональний* – сформованість регулятивних умінь, проектувальних, прогностичних, здатність до корекції власної поведінки, активність в самовдосконаленні, готовність до використання акмеологічних технологій і методів, самооцінки та саморегуляції.

Безперечно, подана стаття не претендує на вичерпне висвітлення сутності поняття та структури акмеологічної компетентності майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, але

запропоновані матеріали можуть слугувати основою для подальшої розробки моделі акмеологічної компетентності; визначення змісту її рівнів і показників для здійснення процесу формування акмеологічної компетентності курсантів.

Список використаної літератури

- 1. Ангеловский А. А.** Профессиональная компетентность как необходимое условие профессионализма (психолого-акмеологический анализ) / А. А. Ангеловский // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы междунар. заоч. науч. конф. – Уфа, 2011. – С. 7 – 13.
- 2. Акмеология:** уч. пос. / А. Деркач, В. Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256с.
- 3. Деркач А. А.** Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. Кн. 1-5. Акмеологические основы управленческой деятельности. – Кн. 2. / А. А. Деркач. – М. : РАГС, 2000. – 536 с.
- 4. Зимняя И. А.** Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании // Матер. методологического семинара «Россия в Болонском процессе: проблемы, задачи, перспективы» / И. А. Зимняя. – М. : Изд-во «Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов», 2004.– 42 с.,
- 5. Макаров С. В.** Психолого-дидактические условия и факторы формирования акмеологической компетентности кадров управления: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.13 / С.В.Макаров. – М., 2004. – 21 с.
- 6. Субачева А. А.** Дидактическое сопровождение профессиональной подготовки инженеров пожарной безопасности на основе компьютерного моделирования. – Автореф. дис. ... канд. пед. н., Екатеринбург 2012. – 21 с.
- 7. Селезнева Е. В.** Развитие акмеологической культуры личности. – М. : РАГС, 2004. – С. 87.
- 8. Хуторской А. В.** Определение общепредметного содержания и ключевых компетенций как характеристика нового подхода к конструированию образовательных стандартов // Доклад на Отделении философии образования и теоретической педагогики РАО 23.04.2002 / Интернет-журнал «Эйдос» <<http://eidos.ru/journal/2002/04231.htm>>.
- 9. Hutmacher W.** Key Competencies for Europe II Report of the Symposium. Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation II Secondary Education for Europe. Strasburg. 1997.
- 10. Кузьмина Н. В.** Профессионализм педагогической деятельности: Метод. пособие / Н. В. Кузьмина, А. А. Реан. – СПб. : Рыбинск, 1993. – 54 с.

Майборода А. О. Акмеологічна компетентність майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту

Проаналізовано та уточнено сутність поняття акмеологічна компетентність майбутніх фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та визначено структуру такого виду компетентності.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, акмеологічна компетентність, майбутні фахівці оперативно-рятувальної служби цивільного захисту

Майборода А. А. Акмеологическая компетентность будущих специалистов оперативно-спасательной службы гражданской защиты

Проанализированы и уточнены сущность понятия акмеологическая компетентность будущих специалистов оперативно-спасательной службы гражданской защиты, определена структура такого вида компетентности.

Ключевые слова: компетентность, профессиональная компетентность, акмеологическая компетентность, будущие специалисты оперативно-спасательной службы гражданской защиты.

Mayboroda A. O. Acmeologic competence of future specialists quickly and Rescue Service of Civil Protection

Analyzed and refined essence of the concept of competence acmeologic future professionals quickly and Rescue Service of Civil Protection and the structure of this kind of competence.

Key words: competence, professional competence, acmeologic competence, future professionals quickly and Rescue Service of Civil Protection.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.035:331.548

Н. Л. Отрощенко

**ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Однозначно, що майбутня професійна еліта нашої країни сьогодні навчається в школі. Прилаштувати чи зайняти випускника працею можна, але розумно розпорядитися творчим потенціалом молоді, яка тільки-но вступає в трудове життя, вирощувати професіоналів без професійної орієнтації неможливо. Суспільство має бути зацікавлене в тому, щоб кожна дитина змогла розвинути ті здібності, які реально користуються попитом у житті, і в майбутньому за допомогою цих здібностей змогла пристойно жити, забезпечуючи себе, а за необхідності й своїх батьків. Такі здібності й називаються ресурсними, людськими ресурсами, людським капіталом.

Разом з тим, соціально-економічна ситуація в державі свідчить про складний і суперечливий процес включення молоді в трудову діяльність.